

IDAN SHERER, *Warriors for a Living. The Experience of the Spanish Infantry during the Italian Wars, 1494–1559*

Leiden 2017, Brill, 304 s., ISBN 978-90-04-33772-5

Kniha Idana Sherera, působícího na Haifské univerzitě, vycházející z jeho disertace, vznikla v eminentně významném prostředí pro militární dějiny pod vedením profesora Yuvala Noaha Harariho, jehož práce patří k tomu nejlepšímu, co máme k dispozici pro raně novověkou Evropu.¹ Věren této tradici přináší Sherer intelektuálně náročný a analyticky pojatý text, který má ambici proměnit naše porozumění italským válkám a první fázi vojenské revoluce v raně novověké Evropě.

První polovina 16. století mívá v současných pokročilých konceptualizacích militárních dějin status pomyslné osově doby. Podle teorie vojenské revoluce se právě tehdy dostává do pohybu tento historicko-sociální vývojový proces (zejména Geoffrey Parker),² teorie fiskálně-militárního státu hovoří v této době o Španělsku jako o prvním příkladu tohoto nového útvaru (Jan Glete,³ i když Michal Mallet vidí jako první příklad Benátskou republiku),⁴ autoři klasických historicko-sociologických makrokonceptů jako Barrington Moore⁵ nebo Michael Mann⁶ v této době spatřují nastartování vzájemně provázaného dvojího procesu „modernizace“ ozbrojených sil a postupného posilování raně novověkých absolutizujících se monarchií a konečně z hlediska kulturních dějin války je tato doba například uvažována jako období, kdy nový profesionální étos po-

- 1 Mezi jeho hlavní práce patří zejména YUVAL NOAH HARARI, *Renaissance Military Memoirs. War, History and Identity, 1450–1600*, Woodbridge 2004; YUVAL NOAH HARARI, *The Ultimate Experience. Battlefield Revelations and the Making of Modern War Culture 1450–2000*, Basingstoke–New York 2008.
- 2 GEOFFREY PARKER, *The Military revolution 1560–1660. A Myth?*, in: *The Military Revolution Debate: Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*, (ed.) Clifford J. Rogers, Oxford 1995, s. 37–54.
- 3 JAN GLETE, *War and the State in Early Modern Europe: Spain, the Dutch Republic and Sweden as Fiscal–Military States*, London 2001.
- 4 MICHAEL MALLET, *The Military Organisation of a Renaissance State: Venice c.1400 to 1617*, Cambridge 2006.
- 5 BARRINGTON MOORE, *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Boston 1993.
- 6 MICHAEL MANN, *The Sources of Social Power*, díl 1: *A History of Power from the Beginning to AD 1760*, Cambridge 1986.

stupně vytlačuje zbylé prvky rytířské kultury (David J. Trimm).⁷ Většina autorů, například Michal Mallet a Christine Shaw,⁸ pokládají za historický rámec této počínající mocné transformace právě italské války, sérii konfliktů, odehrávající se přibližně v letech 1494–1559, které z politického hlediska začaly pod záminkou prosazení práv francouzského krále na neapolskou korunu a postupně se rozvinuly v dlouhotrvající francouzsko-habsburský koaliční konflikt o hegemonii nad jedním ze strategických regionů raně novověké Evropy. V mainstreamu vojenské historie se ale italské války stále jeví jako téměř neprozkoumané období, zvláště ve srovnání s nizozemskou válkou za nezávislost a válkou třicetiletou.

Shererova práce se zabývá tématem, které náleží do kulturních dějin války, a tím je osobní zkušenost přímých aktérů boje, konkrétně profesionálních vojáků z řad španělských tercií, nasazených na Apeninském poloostrově během italských válek. Široký záběr práce, soustřeďující se také na interakci s civilisty a nebojovými částmi vojenské služby, Shererův text obecně řadí k *New Military History*. Ačkoli se autor explicitně nehlásí k žádnému antropologickému konceptu ani autorovi, jeho práce je zřetelně antropologizující v duchu Johna Keegana a navazujících prací Charlese Carltona nebo Laura Martinese, které od konce 70. let přinesly zkušenost bojujícího vojáka i dalších účastníků konfliktu jako jedno z významných výzkumných témat.

Soustředění se na zkušenost španělských vojáků je v oboru přitom poměrně nezvyklé. Dosud byl pod vlivem weberovských konceptů primátu disciplíny v naprosté většině u anglosaských autorů viditelný spíše důraz na zkoumání tzv. protestantského vojenství (Nizozemsko, Švédsko, později Anglie a Skotsko) v dlouhé nizozemské osmdesátileté válce za nezávislost a ve válce třicetileté, které Roberts a další považovali za prvotní hnací sílu procesu vojenské revoluce, a to často v souvislosti s Oestreichovou teorií disciplinace a neostoickou filosofií Justa Lipsia.⁹ Pokud vynecháme základní práci Geoffreyho Parkera na téma španělské profesionální flanderské armády, tak se jen nepočetná skupina autorů, především Fernando Gonzalez de Leon,¹⁰ zabývala ve smyslu vojenské revoluce španělským prostředím nad rámec konzervativních militárních dějin podle soudobých teo-

7 *The Chivalric Ethos and the Development of Military Professionalism*, (ed.) DAVID TRIM, Leiden 2003.

8 MICHAEL MALLET, CHRISTINE SHAW, *The Italian Wars 1494–1559: War, State and Society in Early Modern Europe*, Harlow 2012.

9 GERHARD OESTREICH, *Neostoicism and the Early Modern State*, Cambridge 2008.

10 FERNANDO GONZALEZ DE LEON, *The Road to Rocroi: Class, Culture and Command in the Spanish Army of Flanders, 1567–1659*, Leiden 2009.

reticko-metodologických přístupů. Shererův výzkumný problém, přestože není v práci zcela explicitně ozřejmen, se dá formulovat jako zkoumání interdependentního vztahu vývoje procesu vojenské revoluce a osobní zkušenosti, statusu a v širším smyslu i kultury vojenské služby a boje tehdejších španělských profesionálů. Jeho hlavními prameny jsou jednak nepočetné dobové egodokumenty z proveniencí španělských vojáků, jejich velitelů i obyvatel válkou postižených regionů a dále písemné institucionální prameny z prostředí španělských, francouzských, lokálních a také říšských ozbrojených sil.

První z ústředních kategorií, s nimiž Sherer široce pracuje, je profesionalita, resp. jeho teorie, že právě v prostředí španělské armády, nasazené v Itálii, se poprvé historicky vytváří ucelený koncept vojenského profesionála se zcela novým statutem. Není to jen snaha historicky „předběhnout“ dnes již pochopitelně překonanou Robertsovu pozici, že profesionální státní mocí řízené ozbrojené síly se poprvé objevily až o několik desítek let později na druhé straně kulturní a konfesní hranice v povstaleckém Nizozemsku. Sherer analyticky skrze různé druhy a fáze vojenské zkušenosti zkoumá, jakým způsobem se vojenská profesionalita v této době utvářela, a dochází k pozoruhodným závěrům.

První z nich hovoří o tom, že prvotním rysem, souvisejícím s profesionalitou a také s konceptem permanentních ozbrojených sil (nikoli ve smyslu žoldnéřského povolání, ale ve vztahu k prosazování státních zájmů a procesu vojenské revoluce), byla exkluzivita vojenské služby. Zatímco v „severním“ nebo „protestantském“ prostředí, které bylo až do konce třicetileté války ve výrazném vleku mezinárodních vojensko-podnikatelských systémů,¹¹ v nichž bylo zcela běžné přestupování do cizí služby napříč politickými a konfesijními hranicemi, se již od první fáze italských válek v prostředí španělských tercios v maximální možné míře nesmlouvavě uplatňuje princip výlučné služby koruně. Autorita sestavit vojenské jednotky a nasazovat je ve státním zájmu již tehdy spočívala pouze v rukou panovníka, zatímco naprostá většina dalších ozbrojených sil závisela na mixu „lokálních aristokratických sil, jednotek vojenských kontraktorů a zahraničních žoldnéřských kontingentů“.¹²

Ve španělských terciích se poprvé objevuje obecná standardizace výcviku, sejmutí stigma z pěšího boje ve srovnání s bojem v sedle, důraz na přísnou vojenskou disciplínu a kolektivní boj v těsné formaci, v níž je několik druhů

11 DAVID PARROT, *The Business of War: Military Enterprise and Military Revolution in Early Modern Europe*, Cambridge 2012.

12 IDAN SHERER, *Warriors for a Living. The Experience of the Spanish Infantry during the Italian Wars, 1494–1559*, Leiden 2017, s. 27.

zbraní úzce koordinováno. Společné vyznání, kolektivní *esprit du corps*, upevněný existencí neformálních kolektivních *camaradas* a společná víra v možnost až „raketového“ sociálního vzestupu v armádě způsobovaly nevídaně vysokou kohezi španělských tercií. V kontextu raně novověké Evropy bylo zcela neobvyklé, aby voják jako zde sloužil v jedné jednotce nebo armádě dvacet nebo třicet let. Vysoký sociální status i řadových pěších vojáků španělských tercií, kteří byli chápáni jako profesionálové, obdaření zvláštním druhem cti, se přenášel do způsobu, jakým s nimi zacházeli velitelé a v němž se odrážela výrazně vyšší míra kolegiality a respektu, než jakou vidíme například v egodokumentech z jiných armád z třicetileté války (Monro, Hagendorf, Fritsch, Poyntz apod.), pramenící především ze zmíněné exkluzivní loajality.

Španělská tercia se ale během italských válek podle Shererova výkladu neustále potácela ve zvláštním liminálním stavu. Na jedné straně působily všechny zmíněné faktory, pohánějící proces vojenské revoluce, na straně druhé ale byly zřetelné i mocné protitlaky a omezení „tradiční“ povahy. Všechny již v zásadě moderní kulturní rysy vojenství totiž byly neustále erodovány následky jedné prosté skutečnosti: permanentní a početné profesionální ozbrojené síly byly nesmírně drahé na vydržování a španělská koruna v tomto úkolu pravidelně selhávala.

Přestože armádní logistika nebo zdravotní služba španělských sil byla sofistikovaná a představovala samostatnou složku ozbrojených sil, bylo běžné, že královské finance vyschly, tercia nedostávala dlouhé měsíce plat a vojáci se ocitali na pokraji hladovění a krajní materiální nouze. Z roku 1515 máme například k dispozici prameny, hovořící o tom, že císař dlužil vojákům 33 španělských pěších rot, které se do střetnutí zapojily, na žoldu téměř astronomickou částku 200 000 dukátů.¹³ Pokud byly státní peníze k dispozici, byly v terciích rozdělovány v dobovém kontextu velmi systematicky a armádní účetnictví mělo systém několikastupňové kontroly.

V případě dlouhodobě zadržované mzdy se ale zkušenost a praxe vojáků z tercií obracela zcela „předmoderním“ směrem, který výrazně narušoval pomalu se ustavující monopol státních ozbrojených sil na organizované násilí, myšleno násilí produkované ve státním zájmu. Tento směr vedl k „nesystémovému“ rabování, kořistění na civilním majetku a nakonec i ke vzpouře. Vzpouře ale byla ve španělské armádě chápána jako extrémní forma kolektivního vyjednávání, nikoli jako insubordinace. Měla svá ustálená pravidla a obvykle jí předcházely pí-

13 I. SHERER, *Warriors for a Living*, s. 43.

semné stížnosti vojáků a jejich zdola volených představitelů na nedostatek zásob, zadržování platu apod.

Zvláštností španělských sil bylo právě „bezláďí“, které pravidelně nastávalo během organizovaného vypovídání poslušnosti, kdy se velitelé obvykle ani nesnažili vojáky bezpodmínečně disciplinovat a místo toho s nimi vyjednávali o přijatelných podmínkách nápravy stavu věcí. Ztratili tak nad nimi velitelskou pravomoc a vojáci právě v těchto obdobích vyvolávali svým kořistením napětí a střety s civilním obyvatelstvem a volně a beztrestně páchali to, co by za „normálního“ stavu bylo chápáno jako hrdelní zločin. Sherer to interpretuje jako jeden z dokladů vysokého sociálního statusu vojáků, kteří byli chápáni nikoli jako poddaní, povinní bezpodmínečnou poslušností, nýbrž jako profesionálové, jejichž podmínky služby určuje písemný kontrakt, nad jehož rámec není možné nic vynucovat.

Během tohoto dočasného „bezláďí“, nebo ve snaze zabránit jeho bezprostředně hrozícímu vypuknutí docházelo k většině historicky známých rabování měst, včetně proslulého *Sacco di Roma* z roku 1527. Vzhledem k poměrně značné formalizaci a obecnému respektování zvykového válečného práva během dobývání opevněných míst většina obléhání neznamenalala bezpodmínečné kladení odporu až do konce a nutnost krvavého a pro obléhatele extrémně náročného útoku do průlomů, který vyvrcholil vyplněním města, byla zcela výjimečná.

Sherer tak má za to, že právě v prostředí španělských tercíí po celou dobu italských válek v předmětné době docházelo ke složitému a na první pohled zmatečnému konfliktu moderních a předmoderních konceptů vojenské služby a vedení války, na jehož pomyslném konci po roce 1559 již existovala praxe, kterou je možné spatřovat jako prekurzor již dostatečně známých nizozemských reforem z 90. let 16. století.

Následná podrobná autorova kontextualizace vzniku a formace španělských tercíí již náleží ke konzervativnějšímu žánru militárních dějin, avšak Shererův text vyčnívá nad ostatní tím, že vědomě neupřednostňuje klasické šablony, soustřeďující se na „slavné“ polní bitvy, ale v navazujících oddílech zkoumá spíše prameny, vztahující se k nepravidelné a „malé“ válce, k téměř neustálým bojovým operacím nízké intenzity, kde byl kontrast „starého a nového“ typu militární me-

1 PAVLA VOŠAHLÍKOVÁ, *Kvalifikace, profesionalizace a tzv. ženská povolání v českých zemích*, in: *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do 20. století v zajetí historiografie*, (edd.) Kateřina Čadková, Milena Lenderová, Jana Stráníková, Pardubice 2006, s. 357–362.

chaniky ještě zřetelnější. Jeho zpracování zkušenosti polní bitvy (s. 219–236) je napsáno v jasném keeganovském antropologizujícím duchu.

Druhou ústřední autorovou kategorií je militární mechanika a její význam pro zkušenost boje během italských válek, zpracovaná v závěrečné 5. kapitole *Combat*. Sherer se soustřeďuje především na komplexní polemiku o roli a významu palných zbraní, ručních i dělostřeleckých, jejich vlivu na průběh a zkušenost boje. Zdůrazňuje dlouhodobou a silnou kulturní averzi, kterou zejména tradiční aristokratické vojenské elity pociťovaly vůči zbraním, schopným v rukou nepriviligovaných a nijak zvláště necvičených vojáků zabíjet na dálku.¹⁴ To mělo za následek hluboko do 16. století nezvykle kruté zacházení se zajatými dělostřelci a střelci z ručních zbraní. V souvislosti s tím autor přináší odvážnou tezi, že význam ručních palných zbraní na bojišti se až hluboko do 16. století během probíhající vojenské revoluce odvozoval spíše než z jejich řádově vyššího smrtícího účinku z militárně-mechanicky a kulturně generované hrůzy ze zranění palnou zbraní, která tehdejší vojenští ranhojiči a chirurgové neuměli efektivně ošetřovat, což bylo pro vojáky silně traumatizující. Oproti tomu ošetřování a léčba zranění tradičními chladnými zbraněmi byla během italských válek na vysoké úrovni. Teprve kolem roku 1550 francouzští vojenští lékaři rozvinuli první účinné způsoby, jak ošetřovat komplikované vstřely, střelné kanály a výstřely, vzniklé po zásahu bezplášťovými olověnými projektily velké ráže s nízkou ústovou rychlostí, které se v těle snadno deformovaly.¹⁵

V práci se nachází také dva metodologické aspekty, které podle mne stojí za hlubší promyšlení. Za prvé to je autorovo zacházení s dobovými ikonografickými prameny, většinou zobrazujícími formy válečného násilí. Ty autor pokládá za vcelku věrné reprezentace na úrovni egodokumentů, aniž by kriticky uchopil skutečnost, že většina takových pramenů, prominentně například Tintorettova díla nebo známé anonymní plátno z roku 1525, uchované v oxfordském Ashmolean Museum, reprezentující bitvu u Pavie, vznikla se značným odstupem podle poměrně striktních zobrazovacích tradic a kánonů, strukturujících reprezentace v takovém prameni zcela jiným způsobem než například v případě aktérského egodokumentu přímého účastníka, vzniklého krátce po samotné události.

Za druhé je to občasná snaha analyzovat velmi extrémní projevy násilí během ozbrojených střetů, konkrétně plenění po dobytí fortifikace, bráněné do krajnosti, podle filozofických nebo etologických konceptů druhé poloviny 20. století

14 I. SHERER, *Warriors for a Living*, s. 179–180.

15 I. SHERER, *Warriors for a Living*, s. 234.

(používána je například Frommova *Anatomie lidské destruktivity*),¹⁶ nikoli například z hierarchie významových rovin dobové kultury války nebo jiných zdrojů. Přesvědčení že „základní“ motivace lidského jednání v takové záležitosti, jako je vedení války, jsou transhistoricky totožné, působí v antropologizující Shererově perspektivě cizorodě. Stejně tak zde mají nízkou rozumějí schopnost paralely například s nankingským masakrem z roku 1937.¹⁷ Naopak ve stejné souvislosti jsou pozoruhodné autorovy analýzy dobové *hispanofobie*, kterou Sherer analyticky stopuje až k rozšiřování aktérských relací, a propagandistické letákové produkce na téma obléhacích tažení a plenění dobytých měst španělskou armádou.

Shererova publikace je velmi vítaným rozšířením literatury, dotýkající se konceptu vojenské revoluce v raně novověké Evropě, zejména z toho důvodu, že přináší analyticky a teoreticky náročnější výzkumný problém, než jak bylo dosud obvyklé, kriticky nahlížející působení makro-sociálních procesů skrze struktury změn přímé aktérské zkušenosti.

Petr Wohlmut

16 I. SHERER, *Warriors for a Living*, s. 161.

17 I. SHERER, *Warriors for a Living*, s. 162.